

Yıl: 23 Sayı: 101-102

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Nezih BAŞGELEN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Erdem YÜCEL

Dış İlişkiler Koordinatörü
ve Projeler Editörü
Dr. Brian JOHNSON

Proje Araştırma ve Bilimsel
Etkinlik Haberleri
Aynur GÜRLEMEZ

Redaksiyon
Ali AKKAYA
Chris LIGHTFOOT
Aksel TİBET

Yayın Hazırlık ve Dizgi
Emel YAŞKABAK
Muzaffer AYSU
Serdar KIRAN

Muhasebe
Levent URAZ
Oya YILMAZ

İdari Hizmetler
Ayhan DEMİRCİ
Ali ÖRDEKBAY

Basın Danışmanı
Engin AKYÜZ

Baskı
Kanaat Basımevi

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi
Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4
80060 Beyoğlu - İstanbul
Tel.: (0 212) 293 03 78 (Pbx)
Fax: (0 212) 245 68 77
E-mail:
arkeolojisanat@superonline.com

Kapak Fotoğrafı:
Ömeroba Dalırgü Yapıları
(Foto. Nezih Başgelen 1980)

İki ayda bir yayımlanır. Yayımlanan yazılardaki
bilimsel görüş ve düşünceler yazarına aittir.
Yazı ve her türlü görsel malzemenin yayın hakkı
saklıdır. İzinsiz kullanılamaz.

MART - HAZİRAN 2001

PREHİSTORYA □ ARKEOLOJİ □ ESKİÇAĞ TARİHİ

ARKEOLOJİ VE SANAT

SANAT TARİHİ □ ETNOGRAFYA □ NUMİSMATİK

"Ancak memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerine ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'ı lüzum vardır."

Gazi Mustafa Kemal

İÇİNDEKİLER

3

Anadolu Gymnasionları ve Stratonikeia Gymnasionu
İ. Hakan Mert

19

Kırklareli - Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi
Zeynep Eres

37

Hellenistik Dönem'e Damgasını Vuran Yaratıcı Felsefe Sistemleri:
Epikurosçuluk ve Stoacılık -II-
Murat Arslan

41

Ankara'daki Âsâr-ı Atika ve Mebâni-i Kadime Hakkında Rapor /
Ankara'daki Antik Eserler ve Eski Binalar Hakkında Rapor
Th. Makridi (çev: Mehmet Kanar)

51

Edremit Evleri
Erol Özkan

57

Ahmet Teküdar Han ve Argun Han'ın Hülagu Han Tipindeki
El-Cezire Darphı Dirhemleri / Hulagu Khan Type Dirhams Struck
in Al-Jazirah By Ahmad Tekudar Khan and Arghun Khan
Haluk Perk - Hüsnü Öztürk

60

Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Sektörü
(TÜBA-TÜRSEK) Projesi

HELLENİSTİK DÖNEM'E DAMGASINI VURAN YARATICI FELSEFE SİSTEMLERİ: EPIKUROŞÇULUK VE STOACILIK

-II-

MURAT ARSLAN

Stoacılık da aynı Epikuroşçuluk gibi insanın mutluluğunu amaçlardı. Fakat Stoacılar bu mutluluğu Epikuroşçular gibi hazda değil⁹⁹ bilgelik ve erdemde -erdem teriminin Stoacı anlamında¹⁰⁰- ararlardı¹⁰¹. Stoacılara göre, yalnızca erdem terimi tam anlamıyla iyiydi ve akılla uyumlu bir bütünlük içindeydi¹⁰². Kötülük insanı mutsuz, erdem mutlu edeceği için, bilge kişi duygularına hakim olabilir ve kötülüğü ruhundan çıkartıp atabilirdi. Bu yüzden Stoacılar doğaya uygun yaşamaya çalışırlardı; çünkü doğa, insanı erdeme ve akılla uyumlu bir yaşama götürürdü¹⁰³. Yaşama sanatı nesnelere doğasının üzerine sağlam bir bilgiyle oturtulmalıydı. Böylelikle doğru düşünmesini ve doğaya uygun davranmasını öğrenen, ahlâki akla dayandıran insan hiçbir davranışında yanılmaz, bütün bedensel tutkularına hakim olabilirdi¹⁰⁴. Şöyle ki: Doğayı bütün genişliğinde görebilen, onun her gün değişen yüzünü seyredebilen ve yalnızca kendini değil, bütün dünyayı koskoca evrende küçücük bir nokta olarak düşünebilen insan, her şeyin gerçek değerini anlayabilirdi. Bireysel bir öğreti olarak, Stoa Felsefesi'nde de kendi kendine yetebilme, ve kendinin efendisi olma ideali vardı¹⁰⁵.

Stoacılık, Epikuroşçuluk'tan farklı olarak uygarlığı reddetmeyerek, yüksek bir insanlık anlayışı benimsemiş, insanın toplum içindeki yaşamına önem vererek, onun dünya ve devletle olan ilişkilerinde yardımcı olmayı ödev saymış ve onu politikanın içinde yer almaya teşvik etmiştir¹⁰⁶. Böylece ahlâk felsefesinde ilk kez ödev fikri ortaya atılmış ve yüksek düzen karşısında sorumluluk duygusunu Stoa yaşam felsefesinin temel prensiplerinden biri haline gelmiştir¹⁰⁷. Ayrıca Stoacılar Hellenistik Dönem'le birlikte şekillenen tarihi ve sosyal gelişmelerin bir sonucu olarak, insanların birbirlerinin kardeşi olduğu görüşü benimsemişler, millet, din, dil ve etnik köken ayırımına son

vermeye çalışmışlar ve insanın sosyal ideali olan kozmopolit bir dünya yurttaşlığı ülküsü oluşturulmaya gayret etmişlerdir. Devlet görüşü açısından ise, bütün dünyayı içine alan evrensel bir devlet gereklidir ve bu devlet doğdukları ve içinde yaşadıkları topraklarında güneş batmayan Roma İmparatorluğu'dur¹⁰⁸.

M.ö. II.-I. yüzyıllarda Rhodos'lu Panaitios (M.ö. ca. 185-109) ve Apameia'lı Poseidonios (M.ö. 135-51) Stoacı öğretiyle Platon ve Aristoteles'in düşünceleriyle birleştirdiler. Panaitios'un Romalı ünlü komutan P. Cornelius Scipio Aemilianus Africanus'un (M.ö. 185/4-129) arkadaşı olması ve onun özellikle Babilli Stoacı filozof Diogenes'ten etkilenmesi Stoa Felsefesi'nin Roma'ya yerleşmesinde etkili olmuştur¹⁰⁹. Hellenlerin teorik olduğu ölçüde pratik olan Romalılar bu öğretiyi eklektizm'den¹¹⁰ ve karışık düşüncelerden arındırıp sadeleştirerek, Romalılaştırmışlar ve onu kendilerine uygun ve yararlı bir biçime sokarak kullanmaya başlamışlardır¹¹¹. Çünkü bu dönemde Stoa Felsefesi'yle Roma'nın hakim siyasal eğilimi olan imparatorluk yönetimi arasında tam bir uyum olduğu gözlemlenmektedir¹¹².

Panaitios bir yandan Eski Stoacı öğretilerden özellikle ahlâk anlayışındaki sertliği yumuşatarak sadeleştirirken, öte yandan Stoacılık'taki teorik ilgileri çoğaltmıştır. Bu dönemde Orta Stoa, Akademia ve Lykeion'dan etkilenerek, Platonik ve Aristotelesçi düşünceleri kabul etmiş, böylece Eski Stoacılık'tan uzaklaşmıştır¹¹³. Aynı şekilde dönemin kuşkucularından da etkilenen Panaitios, kuşkucu Karneades'in etkisinde kalarak Orta Stoa'ya ihtiyatlı bir çekingenlik de getirir. Eski Stoacıların değer verdikleri kâhinlik anlayışından kuşku duyarak, dışsal etkilere Eski Stoa'nın vermiş olduğu değeri inkâr ederek, rasyonalist bir düşünce anlayışını benimseyordu. Stoa'nın fizik öğretisinde

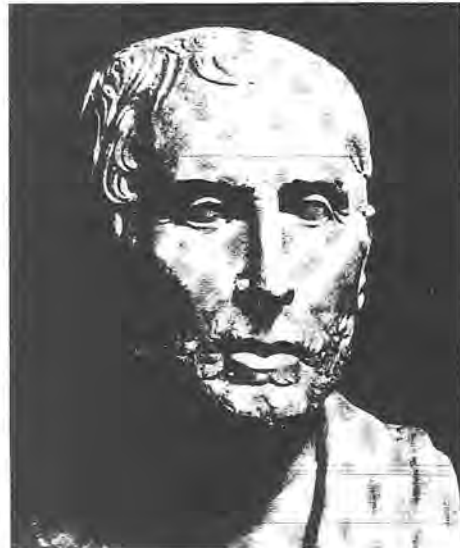
Karneades

kökleri Herakleitos'a kadar dayanan, evrenin periyodik olarak ateşe döndüğü düşüncesini¹¹⁴ ve evrenin bir yanma süreci olduğu gibi temel düşünceleri reddederek, Aristoteles'in evrenin sınırsız olduğu görüşünü kabul eder¹¹⁵. Gerçekte Panaitios temellerini attığı Orta Stoa Felsefesi'ne uzlaştırıcılık getirmiştir fakat böylelikle Stoacılık çok daha az "idealistik" bir öğreti haline gelmiştir¹¹⁶.

Panaitios'un en önemli öğrencisi olan Poseidonios ise, onun tam tersine sistemli bir dünya görüşü gereksinmesini dogmatik -kuramsal- olarak karşılıyor ve rasyonalist -akılcı- anlayışından çok empirik -deneyimci- düşünce anlayışını benimsiyordu. Çünkü, Poseidonios felsefeyi pozitif bilgiye dayandırmak ve bilimlerle sıkı bağlantı haline getirmek istiyordu¹¹⁷. Ona göre, evren canlı bir organizmaydı ve bu organizma içerisinde yer alan her şey birbirine bağlıydı. Poseidonios da aynı hocası gibi Akademia ve Peripatosçular'ın öğretilerinden etkilenerek, insandaki ruh kavramını Platon-Aristoteles felsefesinin çerçevesinde ele almakta ve ruhu "akıllı" (= logistikon) ve akıllı olmayan (= alogistikon) olmak üzere ikiye ayırmaktaydı¹¹⁸. Ayrıca ruhun ölümsüzlüğüne inanıyordu. Ruh insan bedenine girmeden önce de vardı ve insan öldükten sonra da var olmaya devam edecekti. Fakat önce yeryüzünde bir temizlik geçirecek sonra da gökyüzüne yükselerek orada her şeyin tam bilgisine erişmiş olarak mutlu bir yaşam sürecekti¹¹⁹. Böylelikle Poseidonios, öğretmeni Panaitios'tan ayrılarak, kâhinliği kabul etmiş; tekrar duygu öğretisini benimsemiş; evrenin periyodik olarak ateşe döndüğü, Stoacı yangın öğretisini yeniden ileri

sürmüş -bu anlamda Eski Stoacılığa dönmüş- ve Orta Stoa'yı kuşkuculuktan kurtarmıştır¹²⁰.

Genel olarak Stoacılık ve Epikurosçuluk akımlarına bakıldığında aslında bunlar arasında gerçekten çok az farklılık olduğunu görülür¹²¹; çünkü, hem Zenon hem de Epikuros, materyalistler -maddeci-; tanrı kavramına yeni bir anlam getirerek ve insanlar üzerindeki ölüm korkusunu silmeye çalışarak, ölümden sonraki yaşamı yani, cennet-cehennem kavramlarını dışlamışlardır¹²². Bu bakımdan her iki felsefe sistemi de dinle çarpışmıştır, fakat bu çarpışma en açık şekilde Epikurosçuluk'ta kendini belli etmiştir¹²³. Epikurosçular ve Eski Stoacılar ruhun mutlak ölümsüzlüğü düşüncesini reddettiler. Onlara göre, ruh vücut içindeki vücut gibidir; bu birliktelik mükemmel bir biçimde ruhun ve bedeninin birbiri içinde kaynaşması ve karışması sonucunda oluşmuştur ve aynı rüzgârın ısıyla birleşmesine benzer bir bütünlük göstermektedir. Fakat insan öldüğü zaman ruh da etkinliğini ve gücünü kaybederek dağılırdı¹²⁴; ölümsüzlük ise, sadece Tanrı'ya özgüydü¹²⁵. Hem Stoacılık'ta hem de Epikurosçuluk'ta gördüğümüz kişisel mutluluğa, ruhsal huzura erişme ve insanın kendi kendine yetebilme ideali vardı¹²⁶. Kadın erkek, yaşlı genç ve özgür köle ayrımı yapmaksızın bütün insanları birbirlerine eşit ve kardeş sayıyorlar¹²⁷, tüm insanlar için adalet isteyen hukuk anlayışını benimsiyorlar, herkesi tek bir devlet altında birleştirmeye yönelten kozmopolit yaklaşımı destekliyorlar ve dönemin sosyal, siyasal ve kültürel bakış açısını açıkça gözler önüne seriyorlardı¹²⁸. Her iki felsefe sistemi de pratik felsefeye kuramsal felsefeden daha çok önem veriyorlardı¹²⁹; yani her

Poseidonios

türlü sosyal, ekonomik ve idarî sorumluluğun ötesinde insanın bağımsızlığını ve mutluluğunu ön planda tutuyorlardı¹³⁰.

Ahlâksal açıdan yoğunlaşan ve felsefelerini ahlâk ve yaşayış bilgeliği üzerine kuran bu iki felsefe sistemi metafiziksel öğretilerini kendi başlarına yeni kavramlar ve kurgular üreterek yeniden yaratmak yerine Sokrates öncesi öğretilerden ödünç alarak bunlar üzerine oluşturdular. Stoacılık Herakleitos'un dünya görüşünden, evrenbiliminden ve fiziğinden yararlanırken¹³¹; Epikurosçuluk, Leukippos ve Demokritos'un atomculuğuna başvuruyordu¹³². Ayrıca daha ileri giderek ahlâksal açıdan ürettikleri felsefe sistemlerinde bile Sokrates sonrası öğretilerden yararlandıkları oluyordu. Bu anlamda Stoacılar ahlâksal açıdan önceleri Sokrates'in öğrencilerinden olan ve Kynizm'in kurucusu Antisthenes'in felsefesinden ve dönemin Kynizm temsilcilerinden Krates'in doktrinlerinin etkisinde kalarak, dışarıdan gelen bütün etkilerden bağımsızlığı, isteklerin bastırılmasını öğrenmişler ve süregelen geleneksel inanç ve davranış biçimlerine ilişkin yeni fikirler ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Stoacılar, Kynikler'den farklı olarak siyasal yaşamı ve devleti hor göyerek aşağılamamışlar ve bilge bir insanın hem kendisi hem de toplumu açısından yararlı olacağı düşüncesinden hareketle kamusal görevlerde etkin görevler almışlardır. Epikurosçular ise, gene Sokrates'in öğrencilerin olan Aristippos'un hazcılığının etkisinde kalmışlardır¹³³. Fakat esas itibarıyla, her iki okul da başlangıçta Sokrates öncesi ve sonrası felsefe

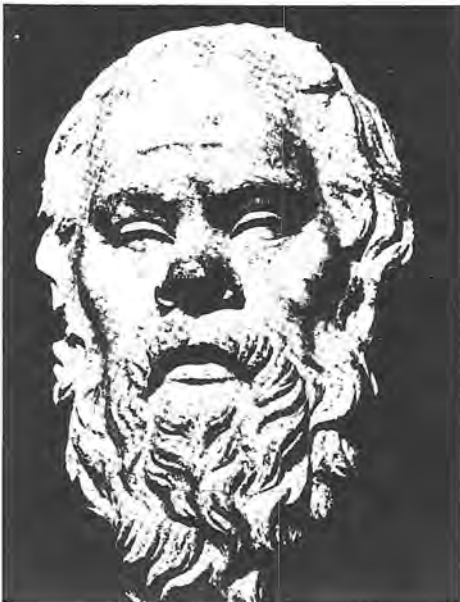

Antisthenes

akımlarından etkilenmiş olsalar bile, kendilerine has özgün felsefe sistemlerini oluşturmuşlar ve hiçbir zaman taklitçilik yoluna gitmemişlerdir¹³⁴.

Dört büyük Hellen okulundan biri olarak kabul edilen hazcı Epikurosçu Okul, kendisiyle hemen hemen aynı zamanda kurulan Stoa Okulu gibi, doğrudan doğruya siyasal konularla uğraşmamış¹³⁵ ve siyaseti ancak ahlâk öğretilerini ilgilendirdiği ölçüde dikkate almıştır¹³⁶. Bu bakımdan Hellenistik dönemde Romalılar tarafından ilgiyle karşılanmamış ve hatta dışlandığı zamanlar dahi olmuştur¹³⁷. Diğer yandan bu okulun siyasal yönleri, bütün ilgi alanlarını politika dışında yönlendirmiş olan Akademia ile Lykeion'dan daha çoktur. Fakat Stoacılık, her türlü koşula uyum sağlayabilen yapısı, ödev-görev anlayışı ve bütün halkları bünyesinde toplayan evrensellik ilkesi disipliniyle her çeşit insana seslenebilmiştir. Ayrıca devlet düşüncesi bakımından Hellenistik Devrin ve dönemin en büyük imparatorluğunun, -Roma İmparatorluğu'nun- siyasal ideolojisini ve düzen anlayışını yönlendiren en temel felsefe sistemi haline gelmeyi başarmıştır¹³⁸.

Sonuç olarak, Epikuros ve Zenon'un felsefesinin anlaşılması bir yandan Hellenistik Dönem insanının çevresinde cereyan eden ekonomik, sosyal, idarî ve kültürel olaylara karşı sergilediği tutumunun aydınlığa kavuşturulmasına yardımcı olurken diğer yandan da Hellenistik Dönem'le birlikte felsefenin hem kozmopolitleşmiş olan halk hem de siyasî iktidar sahipleri tarafından ne şekilde karşılandığını yansıtmaya açısından değer taşımaktadır¹³⁹.

Sokrates

DİPNOTLAR

99. Diog. Laert. vii. 144 v.dd.; ayrıca bk. ANGUS 1928: 246.
100. Stoacılar göre erdem, teorik ve pratik olmak üzere ikiye ayrılırdı. Teorik erdem eşya hakkında doğru bilgi edinmek, pratik erdem ise akla uygun davranmaktı. Stoacılar teorik ve pratik erdemi elde ederek ve bunları birbirleriyle birleştirerek bilgelige ve dolayısıyla mutluluğa ulaşmaya çabaladılar. Bilgiyle eylemin birliği düşüncesi, Stoacı öğretinin ana özelliği olup; "ahlakça yetkin olma" anlayışı bilgelik idealinde ortaya konmuştur. Çünkü Stoacı felsefede bilgelik erdemli olmaktır ve bilgelik kişi aynı zamanda erdemli kişidir. Felsefe olmaksızın erdem de olmaz ve felsefe, erdem erdem yoluyla öğrenimidir. Sen. Ep. ii. 89. 8; Diog. Laert. vii. 92; konuya ilişkin olarak bk. Ar. Did. 61 d-g; Galen. 65 t; ANGUS 1928: 235; FRITZ 1957: 965; HANÇERLIOĞLU 1995⁶: 116; GÖKBERK 1998⁹: 94.
101. Diog. Laert. vii. 87 v.dd.; ayrıca bk. Ar. Did. 41 h; HANÇERLIOĞLU 1993⁸: 382 v.d.; 1995⁶: 116; COPLESTON 1996²: 21.
102. Diog. Laert. vii. 89; ayrıca bk. COPLESTON 1996²: 23.
103. Ar. Did. 63 a-b; ayrıca bk. MOMMSEN 1930³: III. 402 v.d.; HANÇERLIOĞLU 1995⁶: 116 v.d.; COPLESTON 1996²: 21.
104. HANÇERLIOĞLU 1993⁸: 383; GÖKBERK 1998⁹: 92.
105. Sen. Ep. i. 9. 19; konuya ilişkin olarak bk. ANGUS 1928: 236; BARNES 1986: 371; POLLITT 1990⁴: 9; HANÇERLIOĞLU 1993⁸: 383; COPLESTON 1996²: 7; 24.
106. Diog. Laert. vii. 121; ayrıca bk. BARNES 1986: 372.
107. Cic. *de fin.* iv. 56; Diog. Laert. vii. 25; 108 v.d.; ayrıca bk. ANGUS 1928: 242; GÖKBERK 1998⁹: 95.
108. Cic. *de fin.* iii. 63-64; *de rep.* i. 8; iii. 23; *leg.* i. 23; Sen. *de Otio* iv. 1; konuya ilişkin olarak bk. ANGUS 1928: 236; 240; MOMMSEN 1930³: III. 402 v.dd.; HANÇERLIOĞLU 1993⁸: 383; AĞAOĞULLARI 1996²: 48 v.d. n. 40 v.d.; COPLESTON 1996²: 25 v.d.
109. LAPIDGE 1989: 1385.
110. Farklı çağ ve üsluplardan seçilip devşirilen öğelerin yeni bir tasarım ya da ürün oluşturmak için ele alınması olgusudur.
111. HANÇERLIOĞLU 1995⁶: 117; COPLESTON 1996²: 45; GÖKBERK 1998⁹: 103.
112. AĞAOĞULLARI 1994: 399.
113. COPLESTON 1996²: 45; GÖKBERK 1998⁹: 103.
114. SVF I 120.
115. COPLESTON 1996²: 45; GÖKBERK 1998⁹: 103.
116. Panaitios'un uzlaştırıcılığını felsefe öğretileri üzerine kaleme aldığı "Kanılar Üzerine" (= *Peri Airseon*) adlı eserinde açıkça ifade etmektedir. COPLESTON 1996²: 45 v.d.; GÖKBERK 1998⁹: 103.
117. GÖKBERK 1998⁹: 103 v.d.
118. GÖKBERK 1998⁹: 104.
119. Sen. Ep. iii. 104. 22; Diog. Laert. vii. 157; ayrıca bk. GÖKBERK 1998⁹: 104.
120. COPLESTON 1996²: 46 v.dd.; GÖKBERK 1998⁹: 104 v.d.
121. BARNES 1986: 374.
122. Sen. Ep. i. 24. 17; 26. 7-10; Sen. Prov. vi. 8-9; ayrıca bk. ANGUS 1928: 231; 246; BARNES 1986: 375 v.dd.; POLLITT 1990⁴: 8; HANÇERLIOĞLU 1995⁶: 113; GÖKBERK 1998⁹: 93.
123. Sen. Ep. i. 24. 17; ayrıca bk. GÖKBERK 1998⁹: 83; 88 v.dd.
124. Epik. Ep. i. 63; Lucr. iii. 328 v.dd.; 446-474; 698-712; v. 60-62; ayrıca bk. Diog. Laert. vii. 157= SVF ii. 811; BRINK 1957: 325.
125. BARNES 1986: 375 v.d.; AĞAOĞULLARI 1994: 392 n. 73; GÖKBERK 1998⁹: 94.
126. Sen. Ep. i. 9. 19; ayrıca bk. COPLESTON 1996²: 9.
127. Sen. Ep. i. 17. 3; 31. 11 n. 49; 71. 27; 121. 14; *Ad Marc.* 25. 5; Cic. *de rep.* vi. 26; Epik. Ep. iv. 11; 26-27; ayrıca bk. SVF I 179; ANGUS 1928: 233; 236; MANNING 1989: 1520 v.dd.; HANÇERLIOĞLU 1993⁸: 383; 1995⁶: 113.
128. POLLITT 1990⁴: 10 v.dd.; AĞAOĞULLARI 1994: 399.
129. ANGUS 1928: 243; GÖKBERK 1998⁹: 83.
130. ANGUS 1928: 236; AĞAOĞULLARI 1994: 393; GÖKBERK 1998⁹: 87 v.dd.; 91 v.dd.
131. Cic. *de nat. deor.* i. 39; Aet. i. 7. 33; Eus. PE xv. 14. 2; SVF I 120.
132. Cic. *Acad.* i. 39; *de nat. deor.* ii. 19; 23-24; 57; Galen. i. 14. n. 3; SVF I 98; 120; 171; 531; II 593-595; 666 v.dd.; 616; 620; 1174; ayrıca bk. LAPIDGE 1989: 1382 v.d.; 1387 n. 29 v.d.
133. BARNES 1986: 269 v.dd.; POLLITT 1990⁴: 7 v.dd.; AĞAOĞULLARI 1994: 402; HANÇERLIOĞLU 1995⁶: 112 v.d.; COPLESTON 1996²: 8; 25; 36 v.d.
134. COPLESTON 1996²: 8; 25; 36 v.d.
135. BARNES 1986: 372.
136. Plut. *Pyrrh.* 20. 6; Val. Max. iv. 3. 6; ayrıca bk. FER-GUSON 1990: 2261 v.d.; AĞAOĞULLARI 1994: 385.
137. Cic. *de fin.* i. 3. 9; *ad Brut.* 35. 131; Suet. *de Gramm.* 6; Aul. Gell. *Noct. Attic.* v. 11; xv. 11; Anth. Pal. 547 A.
138. LAPIDGE 1989: 1385 v.dd.; YILDIZ 1990: 122; AĞAOĞULLARI 1994: 404.
139. AĞAOĞULLARI 1994: 399 v.dd.

*Not: Bu makalede kullanılan resimler R. R. R. SMITH, *Hellenistic Sculpture* 1991 London ve J. J. POLLITT, *Art in the Hellenistic Age* 1990⁴ New York adlı kitaplardan alınmıştır.